

**ความสามารถในการปรับตัวของครัวเรือนชาวนารายย่อยในพื้นที่
ชลประทานจังหวัดชัยนาท ต่อปัญหาความสามารถ
ในการชำระหนี้ตามแนวทางเศรษฐกิจชุมชน**

**Adaptability of the Peasant Households in the Irrigational Areas in
Chainat Province toward the Problems of Debt Payment Ability
Based on the Community Economy Concept**

ธีรพงศ์ ไชยมังคละ¹

Teerapong Chaimangkla

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University

Received: December 12, 2021

Revised: April 19, 2022

Accepted: April 22, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยศึกษาความสามารถในการชำระหนี้ของชาวนาเพื่อนำมาใช้สะท้อนความสามารถในการปรับตัวทางเศรษฐกิจของชาวนารายย่อย โดย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือชาวนาหมู่บ้านนาชัย จำนวน 37 ครัวเรือน ในจังหวัดชัยนาท ใช้การวิจัยเชิงปริมาณประกอบการสัมภาษณ์ (In-Depth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

ผลการศึกษาพบว่า ชาวนาส่วนใหญ่ยังมีปัญหาหนี้สิน แต่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงความสามารถในการชำระหนี้ที่ดีขึ้น การทำนาช่วงปี 2560/2561 พบว่ามีรายได้มากกว่าต้นทุน เมื่อนำมาวิเคราะห์กับแนวโน้มการมีหนี้สินลดลง แสดงว่ามีการบริหารจัดการหนี้สินดีขึ้น เป็นไปตามแนวทางองค์การการผลิตครัวเรือนชาวนา (เศรษฐกิจชุมชน) ครัวเรือนชาวนายังเลือกใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก แต่

เนื่องจากทำนาพื้นที่ใหญ่แรงงานไม่พอ จึงเสริมด้วยการจ้างแรงงาน การใช้แรงงานภายในครัวเรือนยังเป็นวิธีการทำนามที่มีสัดส่วนมากที่สุด แม้พบบางครัวเรือนใช้วิธีการจ้างทั้งหมดแต่มีสัดส่วนน้อย ทั้งนี้การใช้แรงงานในครัวเรือนไม่คิดเป็นมูลค่าในฐานะต้นทุนการผลิต ครัวเรือนชาวนาจึงยังทำการผลิตอยู่

คำสำคัญ: ความสามารถในการชำระหนี้ชาวนา, การปรับตัวของชาวนารายย่อย, เศรษฐกิจชุมชน

Abstract

This study aimed at investigating the adaptability of the payment of debt among the small peasants. The ability to pay back the debt of the small peasants was reflected in the adaptability based on the community economy concept in Chainat. The participants included 37 families at Nachai Village in Chainat using quantitative research including in-depth interviews along with non-participant observation.

The findings of this study were as follows: Nachai Village faced a debt problem. This showed that the trends of debt problems were lower down continuously. It also showed that the ability on debt payment became better. The investment during the year 2560-2561 were found that the income return became higher than the capital. The small peasant performed the debt management at a better level using the peasant mode of production. The families still applied the family workforce instead of the hired workforce one. Most of the peasants did the farming by themselves. However, the farming areas were quite large leading to the hired workforce being regarded as the additional means for the farmers. It was also found that some families used the hired workforce. The family workforce was never included in the capital of investment, so that the small peasants was still producing.

Keywords: adaptability of the peasants' debt Payment, adaptability of the peasants, community economy

บทนำ

สถานการณ์หนี้สินโดยรวมทั้งประเทศของคนไทยมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ระดับการบริโภคลดลงทำให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจชะลอตัว และอาจนำไปสู่ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สินครัวเรือนสะท้อนภาพให้เห็นตั้งแต่ระดับประเทศไปจนถึงระดับหมู่บ้าน โดยเฉพาะชาวนาในชนบทที่เผชิญกับปัญหาหนี้สินอยู่ตลอดเวลา เมื่อชาวนาขายข้าวได้ ต้องนำเงินไปชำระหนี้ก่อนนำไปใช้จ่ายด้านอื่น เนื่องจากวิธีการทำนาในปัจจุบันต้องลงทุนซื้อ ปุ๋ย น้ำมันรถไถ น้ำมันเครื่องสูบน้ำ ค่าจ้างแรงงาน เมล็ดพันธุ์ เป็นต้นทุนที่สูง ต้องอาศัยรายได้ทางอื่นของสมาชิกในครัวเรือนช่วยเหลืออยู่เสมอ ทำให้ขาดเงินทุนหมุนเวียนสำรอง เกิดการกู้ยืมถูกรอบการผลิต เมื่อเกิดปัญหาการขาดความสามารถในกาชำระหนี้สิน ต้องสูญเสียหลักทรัพย์ค้ำประกัน สูญเสียที่ทำนา กลายเป็นชาวนารับจ้างในพื้นที่หรือเข้ามาเป็นแรงงานในเมือง (Thachin et al., 2020, p. 39)

วิถีชีวิตชาวนาไทยมีมาแต่เดิมพึ่งพาตนเอง มีศักดิ์ศรี และสามารถดำรงอยู่ได้นานาน เป็นวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตสมัยใหม่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ตามแนวคิดของ เอวี ชายานอฟ ชาวนามีองค์การการผลิตครัวเรือนชาวนาที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากการผลิตในระบบทุนนิยม ในสังคมทุนนิยมแบ่งผู้คนออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ประกอบด้วย ชนชั้นนายทุน ชนชั้นผู้ประกอบการขนาดย่อมและผู้มีวิชาชีพอิสระ ชนชั้นแรงงานรับจ้าง และชนชั้นยากจน ผู้ซึ่งดำรงชีวิตการ โครงการสวัสดิการ (Hunt, 2003, p. 15) ทุกคนที่อยู่ในชนชั้นต่าง ๆ ในระบบทุนนิยมล้วนดำรงชีวิตจากรายได้ที่มาจากการลงทุน หรือ การรับจ้าง ในขณะที่ชาวนาและวิถีชาวนาไม่อยู่ในชนชั้นใดในระบบทุนนิยม ไม่อยู่ในชนชั้นยากจนที่ปราศจากปัจจัยการผลิต และไม่ได้ดำรงชีวิตด้วยระบบสวัสดิการ แม้บางเวลาจะเป็นแรงงานรับจ้าง แต่ไม่ได้ดำรงชีวิตด้วยค่าจ้างเพียงอย่างเดียว และไม่ได้เป็นชนชั้นกลางเนื่องจากเป้าหมายการผลิตหรือการประกอบการไม่ใช่เพื่อกำไร (Daniel,

1966: xiii) ชาวนาใช้แรงงานตนเองและในครัวเรือนเพื่อผลิตสำหรับบริโภค พึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่น ส่วนที่เหลือจากการบริโภคก็นำมาแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนเพื่อช่วยเหลือซึ่งและกัน เป็นระบบเศรษฐกิจที่ฝังอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมไทย (Natsupha, 2007, p. 42) เศรษฐกิจชุมชนชาวนาจึงเป็นระบบเศรษฐกิจแบบหนึ่งที่อยู่คู่ขนานกับระบบศักดินา และเศรษฐกิจระบบทุนนิยม (Toadithep, 2013, p. 21) ที่ผ่านมามีพบว่าครัวเรือนชาวนามีการปรับตัวและต่อสู้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเพื่อรักษาความรู้สึกสำนึกผูกพันและให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว และชุมชนไว้ (Ouyyanont, 2003, p. 19) ในปัจจุบันสถานการณ์การดำรงอยู่ของวิถีทางเศรษฐกิจชาวนาเปลี่ยนไปจากเดิมค่อนข้างมาก การทำนามีการลงทุนผลิตและกู้ยืมเงินทุนมากขึ้น ซึ่งแม้ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น แต่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีการผลิต ส่งผลให้ชาวนาไม่สามารถพึ่งตนเองได้ (Otasri, 2013) การใช้แนวทางเศรษฐกิจชุมชนที่มีครัวเรือนเป็นหน่วยการผลิต ใช้แรงงานในครัวเรือน พึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งชุมชน (Natsupha, 2008, pp. 122-123) เป็นทางเลือกหนึ่งที่ทำให้ชาวนากลับมามีศักดิ์ศรี และพึ่งพาตนเองได้

การกู้และการเป็นหนี้ ไม่ได้มีแต่ด้านที่เป็นปัญหา ในอีกด้านหนึ่งเป็นเสมือนการลงทุน สร้างโอกาสในการผลิต เพื่อให้มีรายได้ทำให้ครัวเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ลูกหลานได้รับการศึกษา เพียงแต่ความสามารถในการชำระหนี้ไม่ใช่ทักษะในวิถีเดิม การเรียนรู้ทักษะนี้เป็นเสมือนกลไกการปรับตัวของครัวเรือนชาวนา เพื่อให้วิถีชาวนายังคงดำรงอยู่ได้ในกระแสทุนนิยม ปัญหาการขาดความสามารถในการชำระหนี้สินของชาวনারาย่อยจึงมีความสัมพันธ์กับการคงอยู่ของวิถีชาวนา โดยปัญหานี้สินชาวนาที่ต่อเนื่องยาวนานนี้ นำไปสู่ข้อเสนอให้ชาวนาเปลี่ยนเป็นผู้ประกอบการ (Viriyabanditkul, 2016) โดยทิศทางการประกอบการนี้ไม่ว่าชาวนาประสบความสำเร็จ แก้ไขปัญหานี้สินได้ กลายเป็นชนชั้นกลางหรือล้มเหลว ก็เป็นชนชั้นยากจนในระบบทุนนิยม วิถีชาวนาไทยที่พึ่งพาตัวเอง มีศักดิ์ศรี ดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานก็จะสูญเสียไป

จากสภาพปัญหาปัญหาดังกล่าวนำมาซึ่งการศึกษาวិถีการปรับตัวของ

ครัวเรือนชาวนารายย่อยในพื้นที่ชลประทาน จังหวัด ชัยนาท ตามแนวทางเศรษฐกิจชุมชนผ่านความสามารถในการชำระหนี้ว่ามีความสัมพันธ์กับรูปแบบองค์กรการผลิตครัวเรือนชาวนา

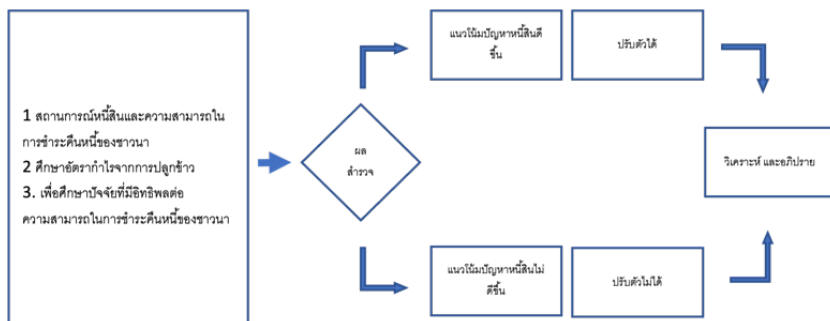
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์หนี้สินและความสามารถในการชำระหนี้ของชาวนา รายย่อยในพื้นที่ชลประทาน จังหวัดชัยนาท
2. ศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าวปีการผลิต 2560/2561 เพื่อพิจารณาอัตรากำไรจากการปลูกข้าว ทั้งในและนอกฤดู ซึ่งมีผลต่อความสามารถในการชำระหนี้
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ของชาวนา

กรอบแนวคิดวิจัย

ภาพ 1

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ชาวนาในพื้นที่ชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) พื้นที่ชลประทาน ขนาดของตัวอย่าง 37 ครั้วเรือน โดยใช้วิธีการสุ่มครั้วเรือนชาวนาแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลเป็นหัวหน้าครั้วเรือน เนื่องจากแบบสอบถามมีความละเอียดอ่อน ดังนั้นผู้เก็บข้อมูลจำเป็นต้องใช้ความสนิทสนมในการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง

เครื่องมือและการหาคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์หนี้สิน สาเหตุการเกิดหนี้สินในบ้านนาชัย (นามสมมติ) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนครั้วเรือน 37 ครั้วเรือน ผู้วิจัยเป็นผู้กรอกแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานและสถานภาพทางครอบครัว ส่วนที่ 2 สถานภาพทางเศรษฐกิจ ส่วนที่ 3 พฤติกรรมการก่อหนี้ ส่วนที่ 4 ทักษะคิดต่อหนี้ ส่วนที่ 5 แนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สิน โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบความตรง (Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ซึ่งทุกข้อมีคะแนน IOC มากกว่า 0.5 และทดสอบความเที่ยง (Reliability) ด้วยโปรแกรม STATA โดยใช้ตัวอย่างเบื้องต้น 30 คนพบว่าค่า reliability coefficient เท่ากับ 0.9327 ซึ่งหมายความว่าแบบสอบถามดังกล่าวมีความเหมาะสมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เมื่อตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ให้สมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจึงทำการลงรหัสและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยประมวลผลข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม STATA (ลิขสิทธิ์) โดยใช้คำร้อยละเพื่อวิเคราะห์และอธิบายตัวแปรทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ เป็นต้น

2. สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ทำการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) การจดรายรับรายจ่าย แปลงข้าว พื้นที่เพาะปลูก สภาพที่อยู่อาศัย สถานที่ไปค้าขาย

3. สำหรับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ทำการวิเคราะห์สมการถดถอยเชิงพหุคูณเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ หลายตัวกับตัวแปรตาม 1 ตัว ได้แก่ ตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานและสถานภาพทางครอบครัว รายได้ จำนวนเงินออม มูลค่าทรัพย์สิน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ตัวแปรตามคือ ความสามารถในการชำระหนี้สินของชาวนา ปี พ.ศ. 2561

สมมติฐานการวิจัย

ความสามารถในการชำระหนี้สินของครัวเรือนชาวนาชาวนารายย่อย ที่ทำนาออกฤดูฝนได้ (โอกาสที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น) ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเป็นหนี้ ซึ่งมาปรับให้เข้ากับองค์การการผลิตครัวเรือนชาวนาตามแนวทางเศรษฐกิจชุมชน โดยพิจารณาพร้อมกับการสำรวจสถานการณ์หนี้สินย้อนหลัง กับแนวโน้มหนี้สินครัวเรือนเพื่อใช้สะท้อนความสามารถ (หรือไม่สามารถ) ในการปรับตัวของครัวเรือนชาวนา

ผลการวิจัย

สถานการณ์หนี้สินและความสามารถในการชำระหนี้สินของชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ)

พบว่า มีครัวเรือนชาวนาที่มีหนี้สินอยู่ในปัจจุบันจำนวน 33 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 89.19 ในขณะที่ครัวเรือนที่ไม่มีหนี้สินมีจำนวนจำนวน 4 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 10.81 โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับหนี้สินในบ้านดอกซากครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างย้อนหลังไป 5 ปี คือ ตั้งแต่ปี 2557 - 2561 จากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวมพบว่า สถานการณ์หนี้สินของชาวนาบ้านนาชัย มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2557 ชาวนาบ้านนาชัย มีหนี้สินสะสมต่อครัวเรือนเฉลี่ย 562,425.97 บาท และลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงปี 2561 เฉลี่ย 496,593.00 บาท ซึ่งลดลง 65,832.97 บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 11.71 โดย

หนี้ส่วนใหญ่มีลักษณะของหนี้หมุนเวียนที่ผู้กู้โดยรวมต้องนำเงินมาชำระหนี้ในรอบระยะเวลาบัญชีหรือ 1 ปี (ตาราง 1)

ตาราง 1

สถานการณ์หนี้สินของชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) ระหว่างปี 2557-2561

แหล่งเงินเชื่อ	จำนวน ครัวเรือน	2557	2558	2559	2560	2561
1. ธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์ (ธ.ก.ส.)	27	364,120.00	354,420.00	317,222.22	311,722.22	302,103.70
2. สหกรณ์การเกษตร	17	264,642.86	251,562.50	220,294.12	213,235.29	211,764.71
3. ธนาคารพาณิชย์	29	213,333.33	470,000.00	255,000.00	240,000.00	225,000.00
4. กองทุนหมู่บ้าน	24	53,291.67	53,282.61	53,227.27	52,812.50	50,416.67
6. ญาติพี่น้อง	4	415,000.00	415,000.00	320,000.00	241,000.00	241,000.00
7. ไฟแนนซ์รถยนต์	7	339,176.17	257,747.50	228,818.83	252,390.17	193,395.57
8. บัตรกดเงินสด / บัตรเครดิต	4	40,000.00	35,000.00	50,000.00	34,750.00	33,750.00
10. กลุ่มออมทรัพย์	2	3,000.00	3,000.00	3,000.00	3,000.00	6,500.00
11. นอกระบบ	3	135,000.00	75,000.00	75,000.00	102,500.00	149,166.67
อื่นๆ	4	45,000.00	44,250.00	51,000.00	42,750.00	0.00
เฉลี่ย		562,425.97	536,590.45	517,148.88	516,828.52	496,593.00

ปี 2561 พบว่าชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) ส่วนใหญ่มีหนี้สินกับแหล่งเงินกู้ 5 แหล่ง ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กองทุนหมู่บ้านและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งครัวเรือนมีหนี้สินกับธนาคารพาณิชย์มากที่สุดจำนวน 29 ครัวเรือน โดยมียอดเงินกู้ยืมเฉลี่ยครัวเรือนละ 225,000.00 บาท รองลงมาคือธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) จำนวน 27 ครัวเรือน มียอดเงินกู้ยืมเฉลี่ยครัวเรือนละ 302,103.70 บาท กองทุนหมู่บ้าน จำนวน 24 ครัวเรือน ร้อยละ 55.38 ของครัวเรือนที่มีหนี้สินทั้งหมด โดยมียอดเงินกู้ยืมเฉลี่ยครัวเรือนละ

288,650.00 บาท สหกรณ์การเกษตรจำนวน 20 ครัวเรือน มียอดเงินกู้ยืมเฉลี่ยครัวเรือนละ 50,416.67 บาท สหกรณ์การเกษตร จำนวน 17 ครัวเรือน มียอดเงินกู้ยืมเฉลี่ยครัวเรือนละ 211,764.71 บาท ตามลำดับ

ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าวปีการผลิต 2560/2561 ในการปลูกข้าวครั้งที่ 1 มีครัวเรือนชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) ที่ปลูกข้าวจำนวน 37 ครัวเรือน พบว่ามีพื้นที่ปลูกทั้งหมดจำนวน 1,069.25 ไร่ หรือเฉลี่ยครัวเรือนละ 28.89 ไร่ โดยเกษตรกรเป็นเจ้าของที่นาเองจำนวน 400.50 ไร่ หรือ ร้อยละ 37.46 และเป็นที่นาเช่าจำนวน 668.75 ไร่ หรือร้อยละ 62.54 ซึ่งเกษตรกรมีค่าเช่าเฉลี่ยคิดเป็นข้าวจำนวน 19.75 ถัง/ไร่ และเกษตรกรสามารถผลิตข้าวเปลือกได้ปริมาณผลผลิตเฉลี่ยเท่ากับ 98.05 ถัง/ไร่ ครัวเรือนชาวนาสามารถขายข้าวเปลือกได้ในราคาเฉลี่ย 84.11 บาท/ถัง มีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ย 8,246.38 บาท/ไร่ โดยมีต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 3,832.12 บาท/ไร่ และมีกำไรจากการขายข้าวเปลือก 4,414.27 บาท/ไร่ ครัวเรือนชาวนาส่วนใหญ่จำหน่ายข้าวเปลือกให้กับท่าข้าว ร้อยละ 52.29 หรือ 3,401.67 ถัง รองลงมาคือการจำหน่ายข้าวเปลือกให้กับโรงสี ร้อยละ 36.73 หรือ 2,389.57 ถัง ทำเป็นเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 10.30 หรือ 670 ถัง และเก็บไว้กินเองเพียงร้อยละ 0.67 หรือ 43.88 ถัง

ในการปลูกข้าวครั้งที่ 2 มีครัวเรือนชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) ที่ปลูกข้าวจำนวน 26 ครัวเรือน มีพื้นที่ปลูกทั้งหมด 801.25 ไร่ หรือเฉลี่ยครัวเรือนละ 30.81 ไร่ โดยครัวเรือนชาวนาเป็นเจ้าของที่นาเองจำนวน 281.50 ไร่ หรือร้อยละ 35.13 และเป็นนาเช่าจำนวน 519.75 ไร่ หรือร้อยละ 64.87 ซึ่งมีค่าเช่าเฉลี่ยคิดเป็นข้าวจำนวน 21.70 ถัง/ไร่ โดยครัวเรือนชาวนาสามารถผลิตข้าวเปลือกได้ปริมาณผลผลิตเฉลี่ยเท่ากับ 79.31 ถัง/ไร่ และสามารถขายข้าวเปลือกในการปลูกข้าวรอบที่ 2 ได้ในราคาเฉลี่ย 86.27 บาท/ถัง ต้นทุนการผลิตเฉลี่ยคือ 4,139.16 บาท/ไร่ โดยครัวเรือนชาวนามีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 6,841.81 บาท/ไร่ และมีกำไรจากการขายข้าวเปลือก 2,702.65 บาท/ไร่ ครัวเรือนชาวนาส่วนใหญ่จำหน่ายข้าวเปลือกให้กับท่าข้าว ร้อยละ 56.10 หรือเท่ากับ 4,400 ถัง รองลงมาคือจำหน่ายข้าวเปลือกให้กับโรงสี คิดเป็นร้อยละ 32.93

หรือเท่ากับ 2,305.60 ถึง ทำเมล็ดพันธุ์ร้อยละ 10.37 หรือ 850 ถึง และเก็บไว้กินเอง เพียงร้อยละ 0.60 หรือ 46 ถึงต่อครัวเรือน (ตาราง 2)

ตาราง 2

ปริมาณผลผลิตเฉลี่ย ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตข้าวของชาวนาในชุมชน
บ้านนาชัย (นามสมมติ)

รายการ	รอบการผลิตครั้งที่ 1		รอบการผลิตครั้งที่ 2		รวม	
รวมพื้นที่ปลูกทั้งหมด	1,069.25	ไร่	801.25	ไร่	-	
เฉลี่ยครัวเรือนละ	28.89	ไร่	30.81	ไร่	-	
เป็นเจ้าของเอง	400.50	ไร่	281.50	ไร่	-	
เช่า	668.75	ไร่	519.75	ไร่	-	
ค่าเช่าเฉลี่ย	19.75	ถึง/ไร่	21.70	ถึง/ไร่	41.45	ถึง/ไร่
ปริมาณผลผลิตเฉลี่ย	98.05	ถึง/ไร่	79.31	ถึง/ไร่	177.36	ถึง/ไร่
ราคาเฉลี่ย	84.11 บาท/ถึง		86.27 บาท/ถึง		170.38 บาท/ถึง	
ต้นทุนการผลิตเฉลี่ย	3,832.12 บาท/ไร่		4,139.16 บาท/ไร่		7,971.28 บาท/ไร่	
รายได้เฉลี่ย	8,246.38 บาท/ไร่		6,841.81 บาท/ไร่		15,088.19 บาท/ไร่	
กำไรเฉลี่ย	4,414.24 บาท/ไร่		2,702.65 บาท/ไร่		7,116.89 บาท/ไร่	
โรงสี	2,389.57	ถึง	2,305.60	ถึง	4,695.17	ถึง
ทำข้าว	3,401.67	ถึง	4,400.00	ถึง	7,801.67	ถึง
ทำเมล็ดพันธุ์	670.00	ถึง	850.00	ถึง	1,520.00	ถึง
เก็บไว้กินเอง	43.88	ถึง	46.00	ถึง	89.88	ถึง

ด้านการจ้างงานของครัวเรือนชาวนาในการทำนารอบที่ 1 ของปี 2561/2562 พบว่าครัวเรือนชาวนาส่วนใหญ่ทำนาโดยมีการจ้างงานบางส่วน เนื่องจากไม่มีแรงงานในครัวเรือนเพียงพอ จำนวน 24 ครัวเรือน รองลงมาสำหรับการจ้างงานในการทำคือ การจ้างแรงงานทำนาทั้งหมด ร้อยละ 24.32 เนื่องจากไม่มีแรงงานในครัวเรือนเลย และสำหรับครัวเรือนชาวนาที่ไม่ได้จ้างแรงงานเลย ร้อยละ 10.81

สำหรับการทำนาในรอบที่ 2 มีการจ้างงานบางส่วนเช่นกันจำนวน 18 ครัวเรือนจากจำนวน 26 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 69.23 ซึ่งการจ้างงานเป็นบางส่วนมีสัดส่วนมากที่สุดเหมือนกับการจ้างงานในทำนารอบแรก ส่วนครัวเรือนชาวนาที่จ้างงานทั้งหมดร้อยละ 23.08 และครัวเรือนชาวนาที่ไม่ได้จ้างแรงงานเลย มีเพียงร้อยละ 7.69

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระค่าน้ำของชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ)

เมื่อพิจารณาปัจจัยความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระค่าน้ำของชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) ปี 2561 นั้น สามารถเขียนในรูปสมการเชิงเส้นตรงได้ดังนี้

$$DEBTCH = 8493.89 - 170226.60CHILD - 79366.25GRCHILD + 12879.51EDUKIDS - 3289.38AREA + 0.34INCOME + e$$

DEBTCH หมายถึง สามารถในการชำระค่าน้ำของชาวนาปี 2561 (บาท)
CHILD หมายถึง จำนวนบุตร (คน) GRCHILD หมายถึง จำนวนหลาน (คน)
EDUKIDS หมายถึง การศึกษาของบุตร (ปี) AREA หมายถึง พื้นที่ถือครอง (ไร่)
INCOME หมายถึง รายได้ (บาท/ปี) และ e หมายถึง ความคลาดเคลื่อน

ตาราง 3

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ของชาวนาปี 2561

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
CHILD	-170226.60	65343.64	-2.61	0.011**
GRCHILD	-79355.25	35624.15	-2.23	0.029**
EDUKIDS	12879.51	5040.21	2.56	0.012**
INCOME	0.34	0.11	3.07	0.003***
cons	8493.89	41205.60	0.21	0.837
R-squared	0.1586			
Adjusted R-squared	0.1073			
Prob (F-statistic)	0.0132			

***หมายถึง ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของตัวแปรแต่ละตัวที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

**หมายถึง ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของตัวแปรแต่ละตัวที่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

จากสมการพบว่าค่า Prob. (F-statistic) ที่ได้จากการคำนวณมีค่าเท่ากับ 0.0132 ซึ่งทดสอบผ่านในระดับนัยสำคัญทางสถิติในช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 แสดงว่าสมการที่ได้จากการศึกษาสามารถใช้อธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยดังกล่าวที่มีผลต่อหนี้สินครัวเรือนปี 2561 ของบ้านนาชัย ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95

การวิเคราะห์ค่า t-Statistic เป็นการทดสอบความมีนัยสำคัญของสัมประสิทธิ์การถดถอยของตัวแปรอิสระแต่ละตัว เพื่อดูว่าตัวแปรอิสระใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตาม จากสมการหนี้สินของเกษตรกรบ้านนาชัย ปี 2561 พบว่าค่า t-Statistic ของตัวแปรอิสระต่าง ๆ ได้แก่ (1) จำนวนบุตร (CHILD) มีค่า t-Statistic เท่ากับ -2.61 ซึ่งทดสอบผ่านในระดับนัยสำคัญทางสถิติในช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95

ละ 95 แสดงว่าจำนวนบุตร มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ปี 2561 (บาท) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของปัจจัย จำนวนบุตร มีค่าเท่ากับ -170,226.60 หมายความว่า เมื่อจำนวนบุตรของชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) เพิ่มขึ้น 1 คน จะมีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ลดลง 170,226.60 บาท (2) จำนวนหลาน (GRCHILD) มีค่า t-Statistic เท่ากับ -2.23 ซึ่งทดสอบผ่านในระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 แสดงว่าจำนวนหลาน มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ปี 2561 (บาท) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของปัจจัย จำนวนหลาน มีค่าเท่ากับ -79,355.25 หมายความว่า เมื่อจำนวนหลานของชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) เพิ่มขึ้น 1 คน จะมีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ลดลง 79,355.25 บาท (3) การศึกษาของลูกหลาน (EDUKIDS) มีค่า t-Statistic เท่ากับ 2.56 ซึ่งทดสอบผ่านในระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 แสดงว่าการศึกษาของลูกหลาน มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ปี 2561 (บาท) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของปัจจัยการศึกษาของลูกหลาน มีค่า 12,879.51 หมายความว่า เมื่อการศึกษาของลูกหลาน ของชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) เพิ่มขึ้น 1 ปี จะมีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้เพิ่มขึ้น 12,879.51 บาท (4) รายได้ (INCOME) (บาท/ปี) มีค่า t-Statistic เท่ากับ 3.07 ซึ่งทดสอบผ่านในระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 99 แสดงว่ารายได้ทั้งหมดของประชากรที่สำรวจ มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ปี 2562 (บาท) ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของปัจจัย รายได้ มีค่าเท่ากับ 0.24315 หมายความว่า เมื่อชาวนาในชุมชนบ้านนาชัย (นามสมมติ) มีรายได้ทั้งหมดเพิ่มขึ้น 1,000 บาท จะมีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้เพิ่มขึ้น 340.00 บาท

อภิปรายผล

จากสมมุติฐาน ความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนชาววนรายย่อยในพื้นที่ชลประทานที่ทำนาได้ตลอดทั้งปี พบว่าครัวเรือนชาววนรายย่อยมีความสามารถในการชำระหนี้เพิ่มขึ้น แม้ว่ามีรายได้จากการทำนาเพียงปีละสองครั้ง การปรับตัวแสดงให้เห็นจากลักษณะการจัดการหนี้สินจากแหล่งเงินกู้ต่าง ๆ ครัวเรือนชาววนกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) เป็นจำนวนมากที่สุด ด้วยตระหนักว่ารัฐบาลสามารถแทรกแซง ธ.ก.ส. เพื่อช่วยเหลือพักชำระหนี้ได้ ทั้งนี้ ธ.ก.ส. ยังมีรูปแบบการให้กู้ที่สนับสนุนความสัมพันธ์ภายในชุมชนเรียกว่า “การค้าประกันกลุ่ม” โดยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านรวมกลุ่มกันแล้วมาร่วมกันค้าประกัน สร้างความผูกพันภายในชุมชน ลดปัญหาการไม่ชำระคืนหนี้ และช่วยแก้ปัญหา เกษตรกรไม่มีโฉนดที่ดินค้าประกันเงินกู้ (Poapongsakorn et al., 2001, pp. 1-3) ลดความรู้สึกกังวลที่จะสูญเสียที่ดิน ที่นา อย่างไรก็ตามครัวเรือนชาววนหมู่บ้านชัยเป็นหนี้กับธนาคารพาณิชย์เป็นจำนวนมากรองลงมา การกู้จากธนาคารพาณิชย์ไม่มีเงื่อนไขการใช้เงิน ซึ่งพบว่าส่วนหนึ่งนำมาใช้หนี้ ธ.ก.ส. เป็นลักษณะหนี้หมุนเวียน สะท้อนความพยายามรักษาความน่าเชื่อถือกับทั้ง ธ.ก.ส. และสมาชิกที่ร่วมกันค้าประกันเงินกู้ เป็นวิธีการจัดการชำระหนี้และดอกเบี้ยจากแหล่งต่าง ๆ ที่มีกำหนดเวลาการชำระหนี้ต่างกัน เพื่อรอรายได้จากการจำหน่ายผลผลิต โดยแนวโน้มการเป็นหนี้ที่ค่อย ๆ ลดลง แสดงให้เห็นการเรียนรู้ที่จะบริหารจัดการระหว่างรายรับกับจำนวนหนี้สินที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับปัจจัยสนับสนุนจากภาครัฐคือมาตรการลดดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อการผลิตแก่เกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปีของรัฐบาล (Department of Cooperative Promotion, Capital Management Office, 2001)

รายได้จากการลงทุนทำนา เป็นพื้นฐานสำคัญของความสามารถในการชำระหนี้ครัวเรือนชาววนชุมชนบ้านนาชัย แม้อยู่ในเขตชลประทานที่สามารถทำนาได้มากกว่าปีสองครั้ง แต่เนื่องจากปัญหาภัยแล้ง กรมการข้าวจึงแนะนำให้ปลูกข้าวแค่ปีละสองครั้ง (Chimpali, 2007) แม้ว่าคาบเกี่ยวปลูกข้าวปีละสองครั้งก็เสี่ยงต่อการปลูกข้าวครั้งที่สองนอก

ฤดูฝนจะสูงกว่า แต่ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นมาจากการใช้เครื่องสูบน้ำ และการจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้น ทำให้อัตรากำไรต่อไร่ลดลงเมื่อเทียบกับทำนาในฤดู ครัวเรือนชาวนาส่วนใหญ่จำหน่ายข้าวเปลือกให้กับท่าข้าว และ โรงสี เก็บข้าวเปลือกทำเมล็ดพันธุ์ และ บริโภคเพียงเล็กน้อย แม้พบว่าชุมชนบ้านนาชัยมีที่เครื่องสีข้าวขนาดเล็กที่ภาครัฐจัดไว้ให้สามารถนำข้าวเปลือกมาสีขายได้เมื่อราคาในตลาดสูงขึ้น แต่พบว่าครัวเรือนไม่มียุ้งฉางขนาดใหญ่ และไม่มีรถขนาดใหญ่สำหรับบรรทุกข้าวออกไปขาย ประกอบกับชาวนาต้องการเงินสดมาชำระหนี้และจับจ่ายใช้สอย เครื่องสีข้าวขนาดเล็กในหมู่บ้านจึงไม่เป็นที่นิยม กล่าวได้ว่าที่ดังของหมู่บ้านนาชัยเอื้อต่อการปลูกข้าวขาย ที่มีทั้งโรงสีและท่าข้าวมีเครื่องมือเครื่องจักรสร้างความได้เปรียบในการค้าและปลูกข้าวเชิงพื้นที่ เห็นได้ว่าเมื่อมีบางครัวเรือนหันไปปลูกอ้อยในนาข้าวตามคำแนะนำจากภาครัฐเรื่องภัยแล้งพบภายหลังว่าในบริเวณนั้น ไม่มีกลไกสนับสนุนการปลูกอ้อย

การใช้แรงงานภายในครัวเรือนชาวนา เป็นตัวชี้วัดหนึ่งในการปรับตัวและคงอยู่ของวิถีชาวนา ทฤษฎีองค์กรการผลิตครอบครัวชาวนา ของ เอวี ชายานอฟ กล่าวว่า ครัวเรือนชาวนาจะใช้แรงงานภายในครัวเรือนเพื่อประกันระดับการบริโภคของสมาชิกในครอบครัว เมื่อถึงระดับที่ใช้ความหักโหมก็จะหยุดผลิต ซึ่งเป็นเขตประสิทธิภาพการผลิตเป็นจุดสมดุลของปริมาณผลผลิตต่อการใช้แรงงาน ทำให้วิธีการผลิตแบบของกิจการผลิตครัวเรือนชาวนาสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง (Natsupha, 2007, pp. 68-69) กรณีนี้พบว่าครัวเรือนจำนวนหนึ่งใช้แรงงานในครัวเรือนทั้งหมด บางครัวเรือนมีแรงงานไม่เพียงพอและจ้างแรงงานบางส่วน สำหรับครัวเรือนที่จ้างแรงงานทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 24.32 เห็นได้ว่าครัวเรือนชาวนาบ้านนาชัยส่วนใหญ่พยายามใช้แรงงานในครัวเรือนก่อนเมื่อไม่ไหวถึงจ้างแรงงาน ข้อสังเกตคือ ครัวเรือนที่จ้างแรงงานทั้งหมด มีรายได้จากการรับราชการเป็นครู สมาชิกในครัวเรือนไม่มีใครสนใจทำนา แม้ว่าสามารถเปลี่ยนเป็นเจ้าของที่ดินให้เขาได้ แต่การทำนาบนที่ตัวเองให้ผลประโยชน์มากกว่า เป็นเสมือนชาวนาผู้จัดการมีแนวโน้มเป็นผู้ประกอบการมากกว่าชาวนา ส่วนครัวเรือนที่ใช้แรงงานภายในครัวเรือนทั้งหมด พบว่า แรงงานเป็นบุตรชายที่ไม่ประสบความสำเร็จ

ในระบบการศึกษาทั่วไป ตัดสินใจกลับหมู่บ้านนาชัยพร้อมภรรยามาอยู่กับมารดาเพื่อทำนา คราวเรือนของเขามีที่นาจำนวนมาก การทำนาฝืนใหญ่เมื่ออาศัยเครื่องจักรทุ่นแรง แรงงานเพียงคนเดียวกับความเชี่ยวชาญเฉพาะสามารถไถเตรียมที่นาขนาดใหญ่ได้ในเวลาที่รวดเร็วมีเวลาเหลือไปปรับจ้างทำนาให้กับครัวเรือนที่ขาดแรงงานถือว่าเป็นแรงงานที่อยู่ในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพเพราะเป็นทำซ้ำกับที่นาของตัวเอง การอาศัยอยู่ในบริเวณหมู่บ้าน ยังช่วยให้การเคลื่อนย้ายเครื่องจักรเพื่อไปปรับจ้างมีต้นทุนไม่มาก เรื่องนี้มีส่วนทำให้ต้นทุนการทำนาในหมู่บ้านนาชัยโดยรวมลดลง

อีกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้ที่ลดลงของครัวเรือนชาวนาชุมชนบ้านนาชัย คือจำนวน บุตร หลาน ที่เพิ่มขึ้น วิถีชีวิตในปัจจุบัน ครัวเรือนชาวนาต้องส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษ เครื่องมือที่ใช้ในการเรียนล้วนส่งผลให้ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นที่นาสังเกตคือการศึกษาที่เพิ่มขึ้นของบุตรหลานหนึ่งปี ส่งอิทธิพลต่อความสามารถในการชำระหนี้เพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณาระดับความรู้ของหัวหน้าครัวเรือนกับความสามารถในการชำระหนี้ พบว่าเมื่อหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรรมระดับความรู้ที่มากจะสัมพันธ์กับจำนวนเงินกู้ที่เพิ่มขึ้น นั้นแสดงให้เห็นถึงระดับการศึกษาที่เพิ่มขึ้นสะท้อนความมั่นใจว่าจะสามารถชำระหนี้ได้มากกว่า ครัวเรือนที่มีการศึกษาในระดับรองลงมา (Poapongsakorn et al., 2001, pp. 3-8) แต่การศึกษาของบุตรหลานที่เพิ่มขึ้นในกรณีนี้ไม่สามารถบอกได้ชัดเจน ข้อสมมุติฐานคือ ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตรหลานมาจากการกู้ยืม บุตรหลานต้องได้รับการศึกษาตามเวลาที่เหมาะสม ไม่สามารถรอให้มีรายได้เพียงพอจึงค่อยส่งเข้ารับการศึกษ ดังนั้นค่าใช้จ่าย จึงมักมาจากการกู้ยืม เมื่อผลการศึกษแสดงว่าความสามารถในการชำระหนี้ที่มีเพิ่มจากการศึกษาของบุตรหลานที่เพิ่มขึ้น จึงหมายถึงหนี้สินที่เริ่มลดลงตามปีการศึกษาของบุตรหลาน

การวิจัยนี้พบว่า วิถีชีวิตแบบชาวนายังคงปรับตัวและอยู่ได้ในพื้นที่หมู่บ้านนาชัย และผู้วิจัยตระหนักถึงความร้ายแรงของการสูญเสียที่ดินของชาวนา ดังนั้นควรสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของวิถีชาวนา เพื่อสนับสนุนให้ชาวนาสามารถพึ่งพาตนเองด้วยการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในวิถีองค์กรการผลิตครัวเรือนชาวนา

และเศรษฐกิจชุมชน จะช่วยให้ชาวนาไม่ติดกับดักการบริโภคที่ไม่จำเป็นและไม่กลายเป็นชนชั้นหนึ่งในระบบทุนนิยม หากวิถีชีวิตของชาวนาสลายไปจะทำให้เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ถูกลดทอนไปด้วย (Ngamlamom, 2021)

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชนชาวนา กล่าวว่าสังคมชาวนาเป็นระบบสังคม-เศรษฐกิจที่มีลักษณะต่างไปจากระบบทุนนิยม สามารถอยู่คู่ขนานกับระบบเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรสำรวจ สภาพเศรษฐกิจควบคู่ไปกับสภาพสังคมของหมู่บ้านนาชัย ประกอบการวิเคราะห์การปรับตัวของครัวเรือนชาวนารายย่อย เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชาวนากับวิถีการผลิตอื่นที่สอดคล้องเกื้อหนุนกันภายในชุมชน เช่น เมื่อแรงงานครัวเรือนทำนาด้วยการใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ เครื่องสูบน้ำ ควรมีผู้ประกอบการภายในชุมชนที่มีความรู้ สำหรับดัดแปลงซ่อมบำรุง และเครื่องจักรการเกษตร เพื่อลดต้นทุน และช่วยให้สมาชิกในครัวเรือนไม่ลำบากใช้แรงงานอย่างหักโหม ในทางเศรษฐกิจควรสำรวจการก่อตัวของวิสาหกิจชุมชน การประกอบการที่สนับสนุนวิถีชาวนา ในทางสังคมควรสำรวจกิจกรรมทางสังคมตามวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชน และระหว่างชุมชน ทั้งสองด้านประกอบกันจะช่วยให้เห็นแนวโน้มที่เข้มแข็งขึ้นของเศรษฐกิจชุมชน ความสามารถปรับตัวเรียนรู้ของครัวเรือนชาวนารายย่อยในชุมชนหมู่บ้านนาชัย อยู่ในทิศทางที่สร้างสมดุลระหว่างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกับการพอเพียงตามวิถีชีวิตชาวนาได้ เศรษฐกิจชุมชนไม่สร้างรายได้มาก แต่เพียงพอที่ช่วยให้สมาชิกในชุมชนจะไม่ตกอยู่ในชนชั้นยากจนที่ขาดปัจจัยการผลิตต้องพึ่งพาสวัสดิการจากภาครัฐกลายเป็นผู้ที่ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่เป็นชนชั้นแรงงานที่ดำรงชีวิตด้วยเงินรับจ้างเพียงอย่างเดียว

References

- Chimpali, C. (2021). *The rice department has modeled a system for farming not more than 2 times a year to cope with drought*. https://www.isranews.org/content-page/item/27689-rice_27689.html [in Thai]
- Daniel, T. (1966). *Theory of peasants economy*. Illinois: The American Economic Association. [in Thai]
- Department of Cooperative Promotion. Capital Management Office. (2021). *The measures to reduce interest on production loans for rice farmers in the year 2014/15 production of cooperative members/farmer groups*. <https://www.cad.go.th/> [in Thai]
- Hunt, E. K. (2003). *Property and prophets: The evolution of economic institutions and ideologies*. New York: M. E. Sharpe.
- Natsupha, C. (2007). *The concept of community economy*. Theoretical proposals in different social contexts. Bangkok: The Way of Life Foundation. [in Thai]
- _____. (2008). *History of Thai economy*. Bangkok: Chulalongkorn University Press. [in Thai]
- Ngamlamom, W. (2021). *Changing the way of life of farmers*. http://file.siam2web.com/trdm/article/2013318_75343.pdf [in Thai]
- Otasri, S. (2013). Existence of Thai peasants Occupation: A case study of Thai peasants, Lopburi Province". *Research and Development Journal Loei Rajabhat University*, 8(25), 32-43. [in Thai]
- Ouyyanont, P. (2003). *Community economy of villages in the central region*. Bangkok: Institute of Methodology. [in Thai]

- Poapongsakorn, N., Hengtrakul, J., Anuchitworawong, C., Inthawitak, C.,
Arayapong, A., Chantarasiri, U., Suwandisthakul, P., Puntakua, K.,
Sri-anan, N., Nanta, M., & Gremi, M. (2021). *The project on farmers debt
conditions and potential improvement approaches operation of funds
under the supervision of the ministry of agriculture and cooperatives of
Thailand office of agricultural economics*. [https://tdri.or.th/wp-
content/uploads/2019/05/ภาวะหนี้สินเกษตรกรFinal-Report.pdf](https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2019/05/ภาวะหนี้สินเกษตรกรFinal-Report.pdf) [in Thai]
- Thachin, P., Chaisupharakun, S., Ngampitiphan, T., Thongchua, S., & Chaimangkla,
T. (2020). *Sustainable debt reduction approaches by Ban Nachai
community participation process. Chainat Province*, [Master's thesis].
Bangkok: Chandrakasem Rajabhat University. [in Thai]
- Toaditthep, T. (2013). *Economic evolution of Pak Nam Prasae fishing community*,
[Master's thesis]. Chonburi: Burapha University. [in Thai]
- Viriyabanditkul, N. (2016). *From traditional farmers to intelligent agribusiness
entrepreneurs*. [http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-
2561/PDF/8396e/8396น.ส.ณรินทร์ทิพย์%20วิริยะบัณฑิตกุล.pdf](http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/ndc_2560-2561/PDF/8396e/8396น.ส.ณรินทร์ทิพย์%20วิริยะบัณฑิตกุล.pdf) [in Thai]

Author

Mr. Teerapong Chaimangkla

39/1 Chandrakasem Rajabhat University,

Chandrakasem, Jatujak, Bangkok

Tel.: 080-5950-279 E-mail: Theerapong.c@gmail.com